

2019-01-01

บันทึกจรรยา ศิลปกรรมสุโขทัยในตึกบัญชาการ

นภัส ขวัญเมือง

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

ขวัญเมือง, นภัส (2019) "บันทึกจรรยา ศิลปกรรมสุโขทัยในตึกบัญชาการ," *Jamjuree Journal*: Vol. 21: Iss. 1, Article 3.

DOI: 10.58837/CHULA.JAMJUREE.21.1.2

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree/vol21/iss1/3>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Jamjuree Journal by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บันทึกจุฬาฯ

นภัส ขวัญเมือง อาจารย์ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศิลปกรรมสุโขทัย ในตึกบัญชาการ

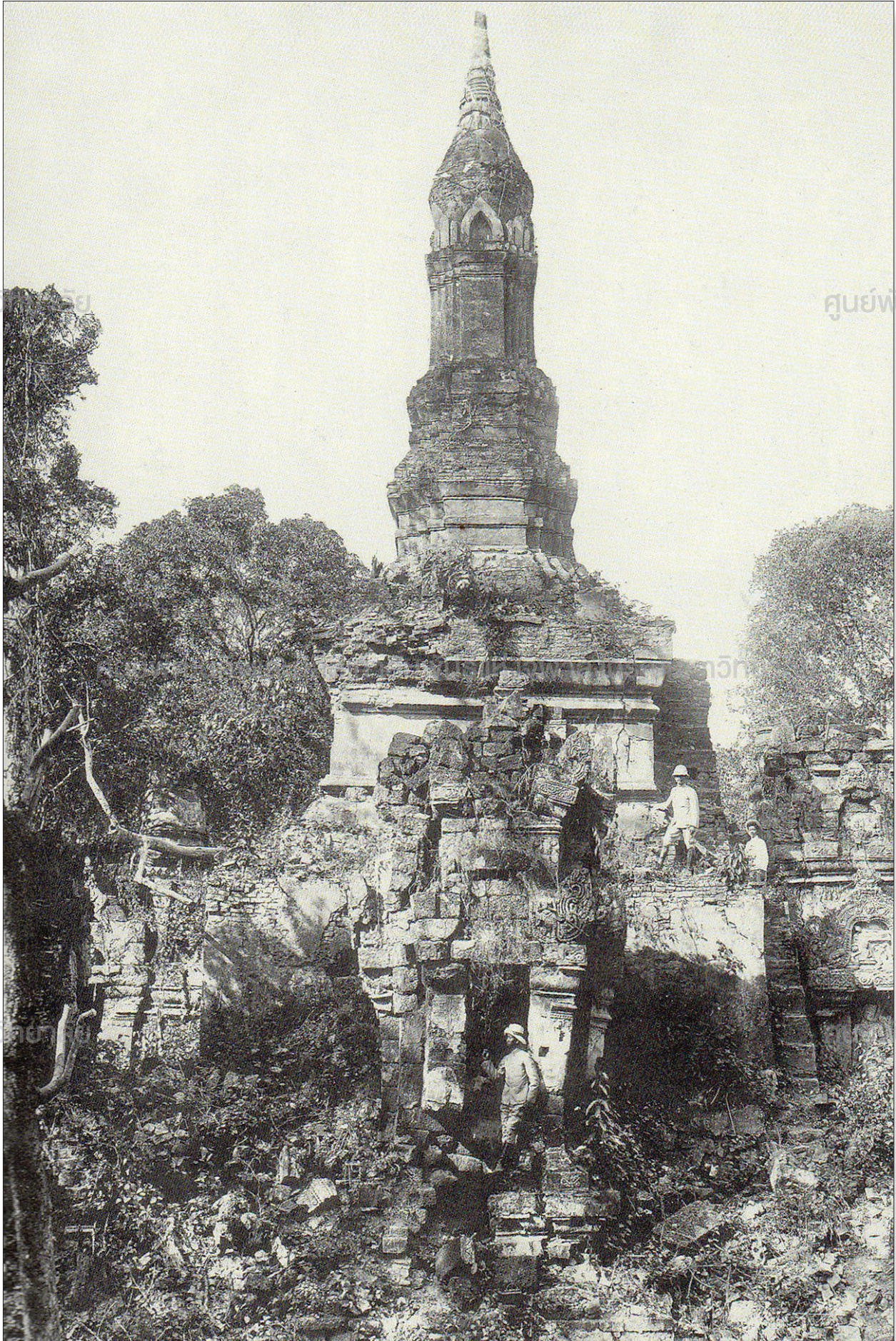
“จาก...เที่ยวเมืองพระร่วง... สู่ตึกบัญชาการ”

ผู้ที่เคยศึกษาหรือกำลังศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ต่างก็ทราบกันดีว่า “ตึกบัญชาการ” หรืออาคารมหาจุฬาลงกรณ์ในปัจจุบัน คือประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมชิ้นสำคัญของมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่ครั้งยังคงเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานศิลปะสถาปัตยกรรมไทยในยุคสมัยต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน จึงเกิดสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนผสมใหม่ ทำให้ “ตึกบัญชาการ” มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นสวยงาม ไม่เหมือนใคร และเป็นอาคารหลังหนึ่งที่อยู่ในภาพความทรงจำของชาวจุฬาเสมอมา

หากจะกล่าวถึงที่มาที่ไปของลักษณะทางสถาปัตยกรรม “ตึกบัญชาการ” แล้วนั้น คงต้องย้อนไปเมื่อฤดูหนาวช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๐ ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่ดำรง

พระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จทอดพระเนตรโบราณสถาน ซึ่งในปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และพิจิตร ด้วยมีพระประสงค์ในการส่งเสริมความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติ ผ่านศิลปกรรม “สมัยสุโขทัย”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำรัสชื่นชมถึงศิลปกรรมที่วัดมหาธาตุสุโขทัย ดังความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ว่า “...ชิ้นสำคัญสุดในวัดนี้ คือพระมหาธาตุเจดีย์สูงตระหง่านอยู่กว่าสิ่งอื่น ทำยอดเป็นปราสาทชลุติเรียวงามดี และแปลกนัยตานักหนา....ที่ลานชั้นบนเป็นเช่นวิหารทิศทั้งสี่ด้าน ที่ซุ้มมีลายจำหลักงามๆ มากทั้งที่ฐานพระมหาธาตุเองก็มีลวดลายจำหลักไว้อย่างวิจิตร...” นอกจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสนพระทัยในศิลปกรรมสุโขทัยแล้ว ยังมีเชื้อพระวงศ์ที่ทรงให้ความสนใจในประวัติศาสตร์ และได้เสด็จยังเมืองโบราณสุโขทัยด้วยเช่นกัน อาทิ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

เจดีย์ประธานวัดมหาธาตุ เมืองโบราณสุโขทัย (ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์ “เที่ยวเมืองพระร่วง”)

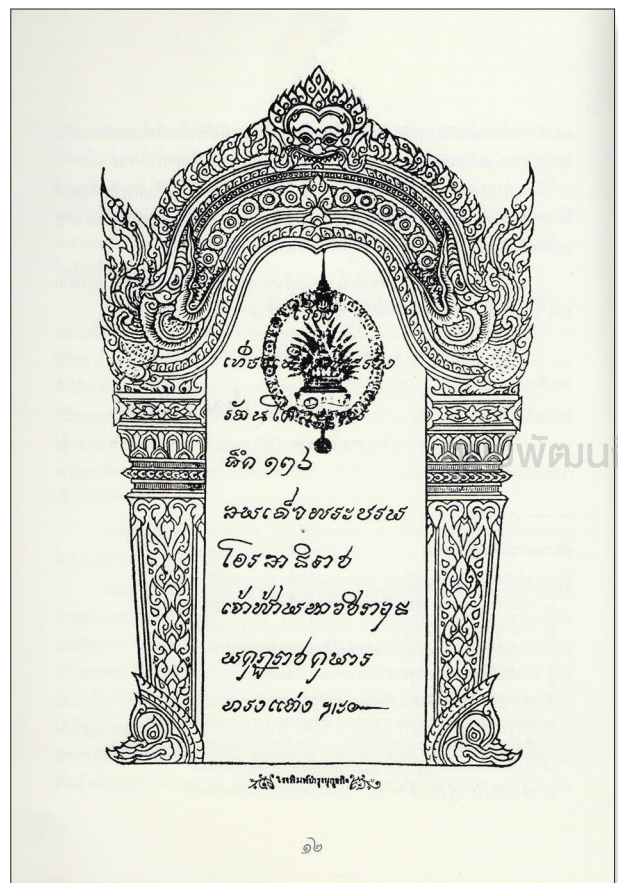
ชิ้นส่วนเศียรพระพุทธรูป ที่ค้นพบเมื่อเสด็จทอดพระเนตรศิลปกรรมสุโขทัย

วัดศรีสวาย เมืองโบราณสุโขทัย (ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์ “เที่ยวเมืองพระร่วง”)

กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ หรือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปัจจุบันเมื่อแรกเริ่ม)

หลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทอดพระเนตรโบราณสถาน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๐ ได้ไม่นาน “เที่ยวเมืองพระร่วง” หนังสือนำเที่ยวเมืองโบราณสุโขทัยและเมืองบริวาร พระราชนิพนธ์ในพระองค์ ก็ได้ถูกตีพิมพ์เมื่อปี พุทธศักราช ๒๔๕๑ (ก่อนการสร้าง “ตึกบัญชาการ” ประมาณ ๖ ปี) พระราชนิพนธ์ “เที่ยวเมืองพระร่วง” ถือเป็นประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเอาใจจริงเอาใจกับการสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติเป็นอย่างยิ่ง ด้วยทรงมีความวิริยะในการเสด็จยังโบราณสถานในท้องที่ห่างไกล และนำประสบการณ์ที่ได้ทอดพระเนตรมา ถ่ายทอดเป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงคุณค่ายิ่งตราบจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า การเสด็จพระราชดำเนินหัวเมืองสุโขทัยครั้งนั้น คงสร้างแรงบันดาลใจแก่พระราชหฤทัยให้กับพระองค์ไม่น้อย และคงสืบเนื่องมาซึ่งแนวพระราชดำริด้านต่างๆ รวมทั้งด้านศิลปสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระองค์ด้วยเช่นกัน

ภาพถ่ายเส้นชั้นศิลปะสุโขทัย (ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์ “เที่ยวเมืองพระร่วง”)

ขบวนเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ไปยังท้องที่เมืองโบราณสุโขทัย

ในเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๕๗ “ตึกบัญชาการ” ได้เริ่มก่อสร้างขึ้น ณ ที่ดินใกล้กับถนนอังรีดูนังต์ และในวันที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จมาประกอบพระราชพิธีก่อพระฤกษ์โรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน) ที่บศิลาพระฤกษ์ถูกบรรจุอยู่ในเสาต้นหนึ่งของโถงบันไดตึกบัญชาการ ในหิบนั้นยังบรรจุสิ่งของไว้อย่างในอีกหลายอย่างด้วยกัน รวมถึงสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ทำให้นึกถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ตึกบัญชาการ” และ “ศิลปกรรมสุโขทัย” นั่นก็คือ พระราชนิพนธ์ เรื่อง “เที่ยวเมืองพระร่วง”

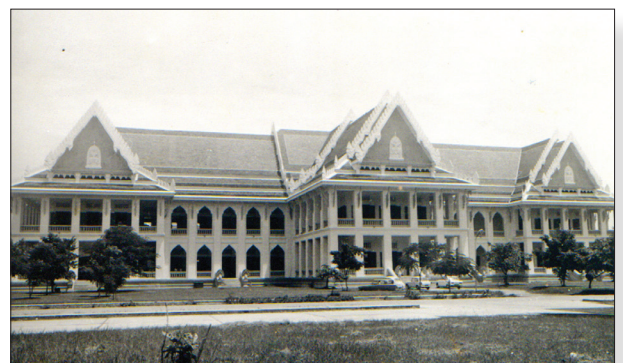
ศิลปกรรมสุโขทัยในตึกบัญชาการ

ตึกบัญชาการที่เราคุ้นตา ตัวอาคารสูงสองชั้น มีทิวเสาเรียงรายโดยรอบ หลังคามุงกระเบื้องสีส้มและสีเขียว ประดับตกแต่งหน้าจั่วด้วยลวดลายไทย เป็นอาคารสำคัญที่สร้างขึ้นในแนวแกนหลักของจุฬาฯ เปรียบดัง “สถาปัตยกรรม” ของมหาวิทยาลัยในฐานะอาคารหลังแรกที่ถูกสร้างขึ้น

ก่อนที่ตึกบัญชาการจะถูกสร้างในรูปลักษณะและการประดับตกแต่งอย่างที่เห็นในปัจจุบันนี้ เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๕๖ สภากรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นนายกสภา

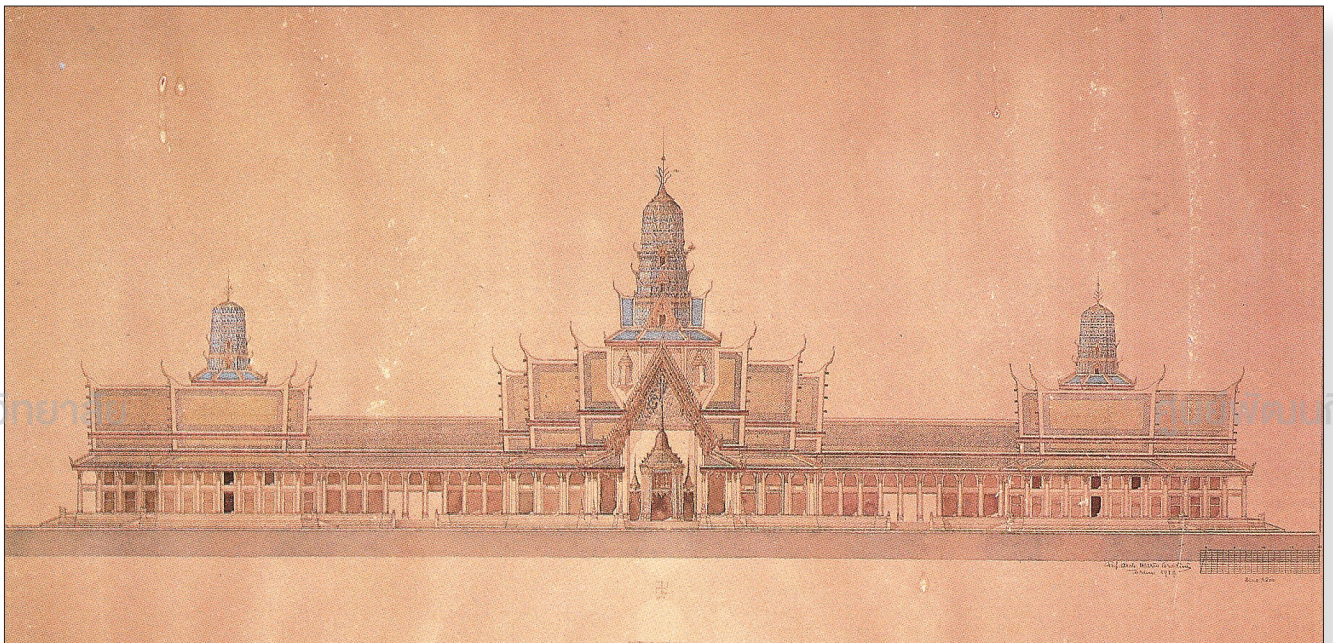
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะประกอบพระราชพิธีก่อพระฤกษ์โรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ

อาคารตึกบัญชาการในอดีต

ทัศนียภาพมหาวิทยาลัยสภาคาร์ โดยนายเอ็ดเวิร์ด ฮีลีย์ (Edward Healey)

รูปด้านมหาวิทยาลัยสภาคาร์ โดย ดอกเตอร์คาร์ล โดริง (Dr.Karl Dohring)

กลีบขนุนประดับยอดปราสาทศรีสุทวาร สุโขทัย

ประติมากรรมครุฑและเทพ ที่ประดับอยู่กลางหน้าบันอาคารตึกบัญชาการ

ได้มีดำริถึงเรื่องการสร้าง “มหาวิทยาลัยสภาคาร์” ทั้งเรื่องการวางผัง และรูปโฉมของอาคาร ในครั้งนั้นมีสถาปนิกชาวต่างชาติ ๒ คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอรูปแบบอาคารด้วยได้แก่ ดอกเตอร์ คาร์ล โดริง (Dr.Karl Dohring) สถาปนิกชาวเยอรมัน และนายเอ็ดเวิร์ด ฮิล (Edward Healey) สถาปนิกชาวอังกฤษ

จากทัศนียภาพอาคารที่หลงเหลือเป็นหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน พอจะสันนิษฐานได้ว่า “มหาวิทยาลัยสภาคาร์” น่าจะหมายถึงกลุ่มอาคารสำคัญของมหาวิทยาลัยซึ่งประกอบด้วย หอระฆัง อาคารที่ประชุม อาคารที่ทำการผู้บริหาร และอาคารเรียน “...การก่อสร้างโรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่ตำบลประทุมวันนั้น สถาได้ปรึกษาลงเนื้อเห็นพร้อมกันว่า ควรสร้างเป็นแบบอย่างไทย ได้แต่งให้ดอกเตอร์โดริง นายช่างกระทรวงมหาดไทย และมีสเตอร์เอดวาท ฮิลล์ ซึ่งเดิมเป็นช่างกระทรวงธรรมการไปตรวจแบบไทยโบราณที่เมืองสุโขทัยสำหรับมาคิดปรุงขึ้นเป็นแบบโรงเรียนใหม่...” เป็นข้อความตอนหนึ่งในเอกสารของผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ที่กล่าวถึงการออกแบบอาคารในมหาวิทยาลัย ข้อกำหนดจากมติดังกล่าวเป็นเสมือนการสร้างโจทย์สำคัญโจทย์ใหม่ให้กับสถาปนิก ที่จะต้องขบคิดและสร้างสรรค์ถึงวิธีที่จะ “ออกแบบให้อาคารมีลักษณะอย่างศิลปกรรมสุโขทัย” นอกจากนี้

ซุ้มอระนำของเจดีย์บริวาร วัดมหาธาตุสุโขทัย เปรียบเทียบกับซุ้มประตูโดมบันไดตึกบัญชาการ

ซุ้มอระนำของเจดีย์บริวาร วัดมหาธาตุสุโขทัย เปรียบเทียบกับซุ้มหน้าต่างตึกบัญชาการ

อาคารตึกบัญชาการคืออาคารมหาจุฬาลงกรณ์ในปัจจุบัน

ยังเป็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งว่า เพราะเหตุใดคณะกรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ จึงให้ความสำคัญและพิจารณาว่าตัวอาคารนั้นต้องมีรูปแบบอย่าง “ศิลปกรรมสุโขทัย” อยู่ด้วย

คณะกรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ มีมติเลือกแบบของนายเอ็ดเวิร์ด ฮิลลี่ ด้วยเหตุผลที่มีค่าก่อสร้างต่ำกว่าแบบของดอกเตอร์ คาร์ล โดริง เป็นที่น่าเสียดายที่ยังไม่พบหลักฐานว่าแบบของดอกเตอร์ คาร์ล โดริง นำเอา

ศิลปกรรมสุโขทัยมาผสมผสานในแบบของเขายังไร ส่วนศิลปกรรมสุโขทัยในแบบของนายเอ็ดเวิร์ด ฮิลลี่ นั้นปรากฏอยู่อย่างชัดเจนแล้วในองค์ประกอบส่วนต่างๆ ของ “ตึกบัญชาการ” แม้ในการเสนอแบบจะกำหนดให้สถาปนิกเสนอแบบของมหาวิทยาลัยสภาการ ซึ่งประกอบด้วยอาคารหลายหลังด้วยกัน แต่สุดท้ายมติคณะกรรมการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ได้ลงความเห็นให้สร้าง “ตึกบัญชาการ” ขึ้นเพียงหลังเดียวก่อนด้วยเหตุผลด้าน

งบประมาณการก่อสร้าง

นายเอ็ดเวิร์ด ฮิลลี่ สถาปนิกผู้ออกแบบได้ผสมผสานองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและลวดลายอย่างศิลปกรรมสุโขทัย มาใช้กับอาคาร “ตึกบัญชาการ” ด้วยวิธีการ “แทนค่า” การแทนค่าดังกล่าวเน้นนอนว่าผู้ออกแบบต้องเข้าใจว่าสิ่งนั้นสามารถแทนค่ากันได้ ตัวอย่างเช่น การนำรูปแบบซุ้มจรณะนำของเจดีย์บริวารวัดมหาธาตุสุโขทัย มาใช้กับ ซุ้มประตูของโถงบันไดตึกบัญชาการ หรือการนำรูป

ในองค์ประกอบที่เป็นลวดลายประดับอาคารที่สามารถมองเห็นได้จากภายนอกอาคารทั้งสิ้น

ความเกี่ยวข้องระหว่างศิลปกรรมสุโขทัยและตึกบัญชาการ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า เป็นผลสืบเนื่องไม่มากนัก้อยจากการเสด็จทอดพระเนตรโบราณสถานสุโขทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนำมาสู่พระราชนิพนธ์ **“เที่ยวเมืองพระร่วง”** สืบต่อมายังแนวความคิดการเชิดชูศิลปกรรมสุโขทัยไว้ในอาคารของสภากิจการจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ (ด้วยความเข้าใจพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) สถาปนิกจึงได้ออกแบบรังสรรค์สถาปัตยกรรมขึ้นมาเป็นอาคาร **“ตึกบัญชาการ”** โดยใช้ **“ศิลปกรรมสุโขทัย”** เป็นตั้งอาภรณ์ที่มีลวดลายอันงดงามทอหุ้มตัวอาคาร **“ตึกบัญชาการ”** ไว้อย่างลงตัว

รากฐานที่สำคัญของมหาวิทยาลัยแน่นอนว่าคือการศึกษา อาคารที่จะใช้งานถ้าสามารถสนองประโยชน์ในการเรียนการสอนได้แล้วนั้นคงจะมีหน้าตาเป็นแบบใดก็ได้ แต่ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับการทรงสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ และทรงเล็งเห็นความสำคัญของอาคารสถาปัตยกรรม ในฐานะถาวรวัตถุที่จะเป็นรากฐานอยู่คู่กับมหาวิทยาลัยตราบนานแสนนานประการหนึ่ง และการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาโบราณที่สืบทอดมาสู่ปัจจุบันอย่างทันสมัยอีกประการหนึ่ง คงเป็นที่มาที่ทำให้ **“ศิลปกรรมสุโขทัย”** ศิลปกรรมโบราณของชาติ ถูกนำมาถ่ายทอดดัดแปลงในรูปแบบใหม่อีกครั้งที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ **“ตึกบัญชาการ”** ให้ห้องอาจสง่างามทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ ของโลกได้

มหาวิทยาลัย

แบบบรรยายของซุ้มวิมานประดับยอดปราสาทศรีสุราย มาใช้กับเครื่องลายองประดับหน้าจั่วอาคาร ซึ่งวิธีการนำเอาซุ้มวิมานที่มีทรงลาดไม่แหลม มาใช้กับหลังคาจั่วทรงแหลมขนาดใหญ่ จำเป็นต้องปรับรูปแบบเสียใหม่เพื่อให้เข้ากับทรวดทรงหลังคา พร้อมทั้งขยายขนาดลวดลายและองค์ประกอบในการประดับตกแต่งให้สมส่วนกันด้วย การนำเอาศิลปกรรมสุโขทัยเข้ามาผสมผสานกับอาคารจึงอาจจะไม่ใช่แค่เพียงการ **“แทนค่า”**

เท่านั้น แต่ยังต้องผนวกกับ **“พลังของจินตนาการ”** เข้าไปด้วย นอกจากนี้ ประติมากรรมเทพและครุฑที่ประดับกลางหน้าบัน ซุ้มหน้าต่างบริเวณโถงบันได และฝ้าเพดานระเบียงทางเดินชั้นล่าง ก็เป็นหลักฐานการแทนค่าและจินตนาการของสถาปนิกที่มีศิลปกรรมสุโขทัยเป็นรากฐานด้วยเช่นเดียวกัน จากที่ได้กล่าวถึงการแทนค่าของสถาปนิกทั้งหมดแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า **“ศิลปกรรมสุโขทัย”** ถูกนำมาออกแบบใหม่และจัดวางให้ปรากฏตัวอยู่